

Pražák, Richard

Uherští jakobíni v Brně

In: Kazinczy, Ferenc. *Ferenc Kazinczy a Brno : (vězeňský deník Ference Kazinczyho a jeho pobyt v Brně)*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2000, pp. 5-13

ISBN 802102366X

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/123129>

Access Date: 05. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Uherští jakobíni v Brně

Po popravě francouzského krále Ludvíka XVI. v Paříži v lednu 1793 nastolil rakouský císař František II. ve své monarchii ostrý kurs, doprovázený hlasnou protirevoluční propagandou i zákroky proti demokraticky smýšlejícím občanům, což vyvolalo značný odpor v pokrokových kruzích Uher. Nejradikálněji proti tomuto kurzu vystupovali někdejší stoupenci josefinismu, kteří se po dohodě uherské šlechty a rakouského dvora stali jádrem demokratické inteligence v Uhrách a ze spojení této inteligence s představiteli střední šlechty, nespokojenými s kompromisem s vídeňským dvorem, vzniklo uherské jakobínské hnutí, jež se začalo v Uhrách organizačně formovat na jaře 1794 a k němuž patřili – podobně jako ve vídeňském jakobínském kroužku – spisovatelé, advokáti, státní úředníci, důstojníci, studenti, učitelé, šlechtičtí vychovatelé, drobní venkovští statkáři. Mnoho z nich působilo v okolí osvícenských katolických i protestantských magnátů (např. Ference Széchényiho a Gedeona Rádaye), v župní a státní správě, na univerzitě atd.

Vedoucí úlohu v jakobínském hnutí v Uhrách měli Slovák Jozef Hajnóczy a Ignjat Martinović, původem Srb, který se dostal za císaře Leopolda II. jako tajný agent do služeb rakouského dvora, což souviselo s jeho iluzemi o úloze osvícenského absolutismu, od něhož očekával provedení mnoha závažných společenských reforem. Po nastoupení císaře Františka II. na rakouský trůn a marné snaze získat panovníkovu důvěru se Martinović od spolupráce s rakouským dvorem odvrátil a v letech 1792–1793 začal formovat své revoluční představy. Měl hlavní podíl na formulování programu uherského jakobínského hnutí, který nejpřesněji vyjádřil ve svých revolučních katechismech, napsaných v dubnu a v květnu 1794, kdy také přistoupil k vlastnímu organizování jakobínského hnutí v Uhrách, jež rychle získávalo stoupence především v slovensko–maďarsko–rumunských oblastech na severovýchodě Uher, v uherském hlavním městě a na jihu v Chorvatsku.

Cílem tohoto hnutí, které mělo od roku 1793 své středisko také ve Vídni, bylo svrhnout Habsburky a vytvořit z Uher federativní republiku na základě rovnoprávnosti všech národů Uher. K provedení těchto plánů zřídili uherští jakobíni dvě na sobě navzájem nezávislé společnosti: Společnost reformátorů a Společnost svobody a rovnosti. Idea Společnosti reformátorů vznikla již v období uherského sněmovního hnutí z let 1790–1792; její pro-

gram byl umírněnější a měl získat především šlechtu. Tvořily jej tyto hlavní požadavky: skoncovat s intervencí proti francouzské revoluci a přeměnit Uhry v samostatnou federativní republiku se stejnými právy pro všechny národy. Zákonodárnou i výkonnou moc měl mít dvoukomorový parlament, v němž by v jedné komoře zasedali zástupci šlechty a v druhé nešlechtici. Tento program dále požadoval svobodu obchodu, smýšlení i náboženství, podporu věd a umění, snížení daní a založení národní armády. Šlechticům by zůstala jejich majetková práva, poddaní se však měli změnit v nájemce, kteří by odváděli statkářům nájemné ve formě peněžní či naturální renty. Tento bod byl ústupkem požadavkům šlechty. Společnosti reformátorů připadl první úkol v revoluční akci: pomocí povstání šlechty vybojovat nezávislost země. Společnost svobody a rovnosti, o jejíž existenci členové Společnosti reformátorů nevěděli, měla pomocí povstání širokých vrstev obyvatelstva vytvořit demokratickou republiku. Tato společnost vycházela z práv člověka–občana, jak je vytyčila Velká francouzská revoluce. Zvláště pozoruhodné je řešení národnostní otázky v pojetí uherských jakobínů, vyjádřené mimo tyto hlavní programy zejména v Martinovičově návrhu ústavy uherské federativní republiky ze srpna 1793, kde se uvádí, že plánovaná federace národů Uher by zahrnovala kromě maďarské části Uher jako samostatné celky také ilyrskou provincii (Dalmácie, Chorvatsko, Slavonsko a Srém), slovenskou provincii (s jmenovitě uvedenými župami Šarišskou, Spišskou, Turčanskou, Trenčínskou, Nitranskou, Oravskou, Liptovskou aj.) a rumunskou provincii (Sedmhradsko a Banát). Provincie měly mít vlastní ústavy v souladu s ústavou federální a celá federace jednotnou celostátní armádu. Katechismus Společnosti reformátorů z dubna 1794 uvedl už i práva provincií na užívání vlastního jazyka a na svobodu náboženskou a myšlenkovou.

Souhrnně lze říci, že celkové pojetí uherských jakobínů, třebaže se mezi nimi objevují i vyhraněné jakobínské názory, bylo bližší girondistům než jakobínům ve vlastním francouzském revolučním táboře. Jejich program byl v podstatě programem dalekosáhlých společenských reforem, radikální jakobínské násilí jim bylo vzdálené, proto ani po prozrazení jakobínského spiknutí v Uhrách nepočítali mnozí z nich s tak tvrdým postúhem ze strany rakouského dvora.

Krátké období organizování uherského jakobínského hnutí (květen–červenec 1794) nevedlo k dokonalejší výstavbě hnutí a představitelům uherských jakobínů se nepodařilo navázat užší kontakt s lidovými vrstvami. Hnutí mělo úzce konspirativní charakter; povinností každého člena bylo získat dva nové členy prostřednictvím opisu katechismu. Spolu s katechismy šířili uherští ja-

kobíni i další revoluční tiskoviny a letáky; významné jsou jejich překlady Marseillaisy do latiny (Abaffy), slovenštiny (Abaffy nebo Hajnóczy) a maďarštiny (Verseghy).

Po zatčení Martinoviče ve Vídni v červenci 1794 a jeho přiznání začalo i zatýkání Martinovičových stoupenců v Uhrách. Ferenc Kazinczy byl zatčen 14. prosince 1794. Vídeňský dvůr inscenoval se zatčenými jakobíny na jaře 1795 v Budíně velký zastrášovací proces, v němž bylo z 53 odsouzených 18 odsouzeno k smrti a 7 skutečně popraveno. Desítky odsouzených jakobínů byly pak odvezeny do nejtěžších vězení v Kufsteině, na Špilberku aj. 7. října 1795 byli přivezeni na Špilberk Ferenc Kazinczy, József Pruzsinszky, János Rosti, György Szlávy, László Laczkovics, Hans Brehm, Karol Smetanovič, Samuel Vrchovský, Pál Lukács, József Újgyörgyi–Neumüller, Mihály Baranyai, Pál Uza, Ferenc Hirgeist a Domokos Makk. Už dříve se sem dostal Ján Kopas a později přivezli na Špilberk také Ference Verseghyho, Melchiora Suľovského, Jánose Szlávyho, Jánose Juhásze a Mihálye Landerera. Nejpozději se sem dostal z uherských jakobínů v letech 1815–1816 János Batsányi.

Z těchto vězňů možno připomenout nejprve Józsefa Pruzsinszkého (1769–po roce 1830), posluchače práv na peštské univerzitě (rodina jeho otce pocházela z Pružiny v trencanské stolici a byla slovenského původu), který po svém propuštění z vězení v Brně v květnu 1798 se později uchytil jako domácí učitel významného maďarského spisovatele a politika Józsefa Eötvöse. Známou osobností maďarského osvícenství byl Ferenc Verseghy (1757–1822), který překládal do maďarštiny díla Johanna Gottfrieda Herdera, Aischyla, Horatia aj. Vynikl také jako estetik, hudební vědec, básník a jazykovědec; byl stoupencem osvícenského klasicismu. Do Zábřdovic se dostal v dubnu 1798 a propuštěn odtud byl až 28. srpna 1803. Tragický osud měl známý uherský tiskař Mihály Landerer (1760?–1807), který se po pětiletém věznění v Brně dostal 11. listopadu 1800 do tamní nemocnice u sv. Anny, odkud byl v prosinci téhož roku převezen do ústavu choromyslných ve Vídni, kde podle svědectví Ference Kazinczyho v roce 1807 zemřel.

Slovenského původu byli Karol Smetanovič (1775–1815), Samuel Vrchovský (1770–1797), Melchior Suľovský (1752–?) a Ján Kopas (1774–?). Smetanovič pocházel z Rájce v trencanské stolici a v Brně strávil čtyři léta věznění v letech 1795–1799. Vrchovský pocházel ze Skalice v nitranské župě a v Brně trpěl těžkou skorfulózou, na niž přes veškerou pomoc lékařů 3. srpna 1797 v zábřdovické vězeňské nemocnici také zemřel. Suľovský, který pocházel z Rakovce nad Ondavou, a Kopas, který se narodil v Šarišských Bohdanovicích v okrese Prešov, byli oba evangelíky. Suľovský byl původně odsouzen k trestu smrti, a ve věze-

ní strávil po svém omilostnění přes šest let, z toho asi dva a půl roku v Brně (od počátku roku 1797 do června 1799), kdežto Ján Kopas si odpykal v Brně od 7. května 1795 do 18. května 1797 celý svůj vězeňský trest.

K nobilitě brněnských jakobínských vězňů patřili György Szlávy (1764 či 1765–1818) a jeho bratr János Szlávy (1772–1840), spjatí příbuzensky s rodinou Forgáčových. György Szlávy byl hlavním služným župy Bihar a své vězení si odpykal v Brně od října 1795 do června 1798. János Szlávy, který byl soudcem královské stolice v župě Somogy, se do brněnského vězení dostal ze Štýrského Hradce v dubnu 1797 a zůstal tu až do června 1799, kdy byl spolu s ostatními Uhry odvezen na Kufstein a později do Mukačeva, odkud se dostal na svobodu až 15. ledna 1803. Dlouhé věznění Jánose Szlávyho, který byl původně odsouzen k trestu smrti a poté omilostněn, měla zřejmě na svědomí jeho neopatrnost v zábrdovickém vězení počátkem roku 1798, kdy nechtěl zachovávat konspiraci s ostatními vězni, dohodnutými na způsobu tajného odesílání korespondence se svými liberálními vězniteli. Svůj dopis odeslal jinou cestou a k tomu ještě poštou, takže byl zachycen úřady a dostal se posléze až do Vídně k císaři. Ten nařídil celou záležitost přímo na místě v zábrdovické káznici vyšetřit; její liberální správci ředitel Šrámek (Schramek) a kontrolor Grünersberg při tom málem přišli o místo.

Počátkem roku 1796 byl převezen z vězení ve Štýrském Hradci do zábrdovické káznice také někdejší premonstrátský mnich a vojenský kněz János Juhász (1761–1831), rodák z Pešti. Ze Zábrdovic byl Juhász propuštěn 4. května 1798, a asi v roce 1803 se stal kaplanem v kapli svatého Rocha ve stejnojmenném špitále na Budíně. K trestu smrti byl původně odsouzen a později omilostněn také Ferenc Hirgeist (1772 či 1774–1804), posluchač práv z Pešti, který strávil v brněnském vězení čtyři roky v letech 1795–1799 a poté byl ještě tři roky vězněn v Kufsteině a v Mukačevě. Po jeho propuštění z Mukačeva 19. září 1802 nad ním držel ochrannou ruku příznivec českého národního hnutí František Deym, který jej po propuštění z vězení zaměstnával od konce roku 1802 do počátku roku 1804 na svém panství ve Vodici u Pacova v Čechách.

V téže době jako Hirgeist byl vězněn v Brně v letech 1795–1799 také pešťský advokát Pál Uza (1763–po roce 1824), který stejně jako Hirgeist byl původně odsouzen k smrti a poté omilostněn, avšak ve vězení strávil dlouhých osm let až do svého propuštění z Mukačeva 27. února 1803. Spolu s Hirgeistem a Uzou byl ve vězení v Brně (na Špilberku a Zábrdovicích) v letech 1795–1799 také László Laczkovics (1765–po roce 1814), mladší bratr popraveného uherského jakobína Jánose Laczkovicse. K českým zemím měl vztah expavlán Domokos Makk (1755–?), zeměměřič a matematik ve službách

ostřihomského arcibiskupa Józsefa Batthyánye, z jehož pověření procestoval Makk již v roce 1792 české země a studoval tu stav českého lesnictví. Třeba podotknout, že arcibiskup József Batthyány (1727–1799) byl zahraničním členem Královské české společnosti nauk a odtud vyplýval i jeho zájem o české poměry. Makk byl pro účast v jakobínském spiknutí odsouzen nejprve na tři a po odvolání na dva roky vězení, které si odpykal v Brně na Špilberku a v Zábřdovicích, odkud byl propuštěn 16. května 1797.

József Újgyörgyi-Neumüller (1770–?), úředník Královské uherské komory, který pocházel ze Svätého Jura u Bratislavy, byl odsouzen za účast v jakobínském spiknutí k pěti letům vězení, které si odpykal v Brně v letech 1795–1800. Z vězení se vrátil po svém propuštění 4. května 1800 s podlomeným zdravím, psychicky zničen. Sám kardinál Migazzi, přítel jeho rodiny, se mu marně pokoušel získat zaměstnání, a teprve na osobní list císařův trnavské městské radě tu získal v roce 1808 zaměstnání v sirotčí pokladně s příjmem 400 zlatých ročně. V Rožnavě u Gemeru se narodil Mihály Baranyai (1771–po roce 1831), odsouzený na pět let žaláře, který si rovněž odpykal v Brně, nejprve na Špilberku, později v Zábřdovicích, odkud byl propuštěn 2. května 1800 a živil se pak jako vychovatel v Košicích. Od října 1795 do 14. května 1796 byl v Brně vězněn přísedící královské tabule, rodák z města Szombathely v západních Uhrách, Pál Lukács (1766–?). Jen tři měsíce od 7. října do 16. prosince 1795 pobyl v brněnském vězení absolvent vídeňské univerzity, slovenský Němec, lékař Hans Brehm (1767–po roce 1813). Naopak deset let vězení dostal vychovatel synů hraběte Sztáraye mineralog Ignác Tántsits (1766–1825), který se dostal na Špilberk po věznění na Kufsteine a v Štyrském Hradci a na svobodu byl propuštěn až 16. května 1803.

Literární činností se přímo v brněnském vězení zabýval János Rosti (1748–1807). Rosti byl původně členem jezuitského řádu a po jeho rozpuštění se stal sekretářem královské tabule v Kószegu, kde jej pro spolupráci s uherskými jakobíny získal Jakab Sigray. Rosti byl v Brně vězněn od října 1795 do svého propuštění v květnu 1798 a napsal tu dvě latinské elegie o svém pobytu v brněnském vězení. První se nazývala *Elegiae in carcere scriptae anno 1796* a druhá *Elegia ad amicum N., qua occupationes sociorum in captivitate describuntur, anno 1796*. Obě tyto elegie jsou dnes dochovány v Rukopisném oddělení Széchényiho knihovny v Budapešti, sign. Ms Quart. Lat. 1594. Rostiho básně prozrazují vynikající antické vzdělání a hlásí se svým zaměřením k osvícenskému klasicismu. Další osud Jánose Rostiho po jeho propuštění z vězení byl příznačný. Byl zaměstnán jako archivář u známého osvícence barona Orczyho, avšak po Orczyho smrti v roce 1804 jej vdova Orczyová

ze zaměstnání propustila. Zbytek života živořil na pokraji duševní choroby. Když se dozvěděl, že hlavní prokurátor z procesu s uherskými jakobíny János Németh zemřel, ještě týž den 24. ledna 1807 se zastřelil. Měl při tom prohlásit: „Jdu za tebou a vykonám svou pomstu.“ Tento akt „msty“ byl jen projevem absolutní bezmoci, vědomí nemožnosti dosažení světské spravedlnosti pro uherské jakobíny.

Nejvýznamnějším literárním dílem, v němž nacházíme podrobný popis věznění uherských jakobínů v Brně, je bezesporu Vězeňský deník (Fogságom naplója) Ference Kazinczyho, který vznikl na základě soudobých poznámek s odstupem let až v roce 1828, avšak vydán byl až o sto let později v roce 1931. Nejprve tu Kazinczy vylíčil své zatčení nadporučíkem Vilémem Ehrensteinem v Regmecu 14. prosince 1794, kdy byl na příkaz uherského palatina Alexandra Leopolda převezen do Budína, přičemž cestou byli přibíráni další zatčení uherští jakobíni s vojenským doprovodem (Melchior Suľovský, Ignác Tántsits). Cesta trvala až do 20. prosince 1794, kdy Kazinczyho převzal v budínském vězení kapitán Novák (vzdor jménu patrně nebyl českého původu), o němž se v průběhu svého žalářování vyjadřoval Kazinczy velmi pozitivně. Vylíčil zde výsledky, z nichž vyplynulo, že Kazinczyho udal Suľovský. Prokurátor János Németh požadoval pro Kazinczyho trest smrti, který schválila v květnu 1795 i septemvirální tabule. Mezitím po procesu bylo již 20. května 1795 popraveno pět vedoucích činitelů uherských jakobínů, jejichž popravu Kazinczy podrobně popisuje podle soudobých svědectví. Celkem třináct dalších uherských jakobínů bylo odsouzeno k smrti, mezi nimi i Kazinczy, který podle různých známek soudil, že dvěma dalšími popravenými bude on sám spolu s básníkem Ferencem Versegghym. Nakonec však 11 z 13 odsouzených (mezi nimi i Kazinczy) dostalo milost a popraveni byli jen dvě poslední krvavé oběti jakobínského procesu Óz a Szolártsik. V budínském vězení pobývali uherští jakobíni ještě více než čtyři měsíce a 24. září 1795 je vypravili na Moravu. Po dlouhé cestě, kdy laskavostí svých strážných se mohli celý den volně procházet po Bratislavě, dorazili posléze do Brna. Kazinczy ve svém vězeňském deníku podrobně popisuje příjezd do Brna, první měsíce strávené v špilberských kobkách od 7. října 1795 do 21. ledna 1796 i poměrně slušné vězeňské zážitky ze Zábřovic, kde se jim dostala v mezích možností i lidsky přijatelná péče. Spolu s ostatními uherskými jakobíny tu Kazinczy strávil dobu od ledna 1796 do 22. června 1799, kdy byli uherští vězni z trestu za prohřešek Szlávyho odvezeni na Kufstein.

Nejhorší dobou pro uherské vězně byl pobyt na Špilberku. Kazinczy zde trpěl v kobkách plných plísně nedostatkem vzduchu a celý opuchl. Během

čtyř měsíců tu byl sedmadvacetkrát u lékaře. Teprve na příkaz gubernátora Ugartehe se odtud dostal a konečně v lednu 1796 byli uherští jakobíni převezeni do mírnějšího vězení do Zábřdovic. Z vězeňského deníku Kazinczyho vyplývá vcelku sympatický obraz o některých jeho brněnských žalárnících, např. o řediteli zábrdovické káznice Šrámkovi, kontroloru Grünersbergovi či o guberniálním radovi Schrötovi. Řediteli Šrámkovi a kontroloru Grünersbergovi hrozilo dokonce v roce 1799 pro jejich shovívavé zacházení s uher-skými jakobíny propuštění ze státní služby. Byl to následek již zmíněné aféry s nedovoleným odesíláním korespondence vězněných jakobínů, při němž jim pomáhali i členové rodin těchto vězeňských správců. Jejich ženy měly velké porozumění zvláště pro pohledného a vtipného Kazinczyho, který se dovedl rázně zastat maďarské věci. S ženou kontrolora Grünersberga si Kazinczy ještě dlouho dopisoval. Snad i pro přízeň žen měl Kazinczy v žaláři různé úlevy, v zábrdovickém vězení si mohl díky značnému finančnímu příspěvku své matky dokonce pořídit frak a župan, mohl tu kreslit i psát a hodně číst. Z kreseb, které nakreslil Ferenc Kazinczy v Brně, se uchovala podobizna Kazinczyho spoluvězně Pála Uzy z roku 1798. Své dopisy z brněnského věze-ní adresoval Kazinczy většinou matce a bratrovi, ale psal odtud například i sestřám Radvánszkym, Jánosi Kisovi aj. Kazinczy přečetl v Brně díla Plutar-chova, Goethova, Lessingova, Shakespearova a zabýval se tu zevrubně i studiem maďarské gramatiky. Dokonce zde přeložil několik dramatických děl, např. Goethovu tragédii Clavigo a Lessingovo drama Emilia Galotti. Ve vězení si Kazinczy uvědomil nemožnost revoluční cesty v daných poměrech, zde vykrys-talizovala jeho představa jazykové obnovy, kulturního povznesení národa v dobách politického útlaku a nesvobody, což tvořilo nezbytné předpoklady i pro jeho budoucí úspěšný boj politický.

Nejvíce pozornosti věnoval Kazinczy ve svém vězeňském deníku českému prostředí při líčení převozu z rakouského Kufsteina do Mukačeva, kde strávil od srpna 1800 do června 1801 poslední rok vězení. Při tomto převozu, kdy téměř celý červenec v roce 1800 cestovali uherští vězni českými země-mi, je doprovázel velmi benevolentní vojenský velitel; umožnil jim dokonce návštěvu v rodinách českých šlechticů Puteaniho a hraběte z Bubna, které je přátelsky přijaly a pohostily. Kazinczy se výslovně zmiňuje o pobytu v Kapli-cích, ve Veselí, Táboře, Benešově a Praze. Z Benešova si odskočili 17. čer-vence 1800 za doprovodu Puteaniho na Konopiště, jehož majitelem tehdy byl hrabě z Vrtby. V Praze se Kazinczy setkal s tam usazeným Maďarem, sekre-tářem Dvorské válečné rady Antalem Zechenterem, překladatelem klasicis-tických dramát Corneilleových a Voltairových do maďarštiny. Cesta z Kufstei-

na do Mukačeva náležela zřejmě k nejsvětlejším zážitkům Kazinczyho žalářování, a proto na ni tak obšírně vzpomínal. Ve vzpomínkách na Mukačevo se několikrát zmínil o českém hudebníku Jiřím Růžičkovi, který s ním byl vězněn na jedné chodbě. Uvádí, že Růžička ve vězení komponoval polské tance a že se sám často obdivoval Růžičkovu tvůrčímu zápalu, nedbajícímu nepříznivých podmínek. Čechem byl zřejmě i Kazinczyův mukačevský žalářník Ignác Cservenka. Zajímavá je rovněž Kazinczyho domněnka, že jeho předchůdcem v mukačevské cele byl neznámý český malíř, odsouzený za padělání bankovek, který tu namaloval na zeď obraz sv. Václava.

Kromě svého pobytu ve věznicích na Špilberku a v Zábrdovicích a při průjezdu českými zeměmi měl Kazinczy jen velmi málo příležitostí setkat se s Čechy. U Gedeona Rádaye st. v Péczelu se seznámil např. s českým malířem Tomášem Klimešem a dobře se znal i s pražským rodákem a průkopníkem českých her v Praze Františkem Jindřichem Bullou, který po svém odchodu z Prahy působil řadu let jako divadelní ředitel v Uhrách; a sice v Bratislavě, v Košicích, v Búdíně a v Pešti. Z Kazinczyho korespondence se dozvídáme také o úctě, jíž se těšil v jeho okruhu hrabě Leopold Berchtold (1759–1809), pán hradu Buchlova a světoznámý cestovatel, jeden z předchůdců moderní sociologie, jehož spisy vycházely v Londýně, Lisabonu, Vídni aj. O českých poměrech se Kazinczy nejvíce dozvídal z dopisů svých přátel. Z Brna mu psával např. József Csehy, který se tam na čas dostal jako poručík rakouské armády, v Kutné Hoře zase vojákoval Kazinczyův bratr László a ten mu dojmy ze svých četných návštěv přiblížil Prahu, kterou Kazinczy poznal jen letmo v době svého žalářování při převozu z Kufsteina do Mukačeva. Gábor Döbrentei mu psal 27. května 1806 z Wittenbergu s lítostivou výčitkou domácím poměrům uherským, jak jej zamrzelo v Praze, že malý národ český tu mohl sledovat divadelní představení v rodné řeči, kdežto Maďaři v Pešti nikoliv, a dodal, že v Praze slyšel mnohem častěji hovořit česky než v Pešti maďarsky. S podobným obdivem mu psal o více než dvacet let později Ferenc Toldy o Rukopisech, s nimiž jej seznámil v pražském Národním muzeu Václav Hanka. Naopak stále německé divadlo a útlak českého živilu v Brně, o jehož absolutní převaze se přesvědčil na cestě z Bratislavy do Brna, podnítily Józsefa Csehyho v dopise Kazinczymu k vášnivému protestu a soucítění s českým národem, končícím slovy: „usurpace je všude hodna nenávisti“.

Ferenc Kazinczy (1759–1831) byl nejvýznamnějším uherským jakobínem vězněným v Brně. Byl to tvůrce maďarské jazykové obnovy, jeho úloha v maďarském národním hnutí odpovídala úloze Josefa Jungmanna v národním hnutí českém. Kazinczy proslul nejen jako spisovatel a překladatel, ný-

brž také jako kulturní organizátor. Epochální význam má zejména jeho korespondence (vydaná v 23 svazcích), jíž spoluvytvářel maďarský kulturní život. Kazinczy studoval na reformovaném kolegiu v Šarišském Potoku, kde byl jeho spolužákem i pozdější čelný představitel maďarské reformované misie v Čechách po vydání tolerančního patentu, pastor v Libiši, spisovatel János Vég. Kazinczy byl stoupcem klasicismu a racionalismu, překládal Rousseaua, Herdra, Lessinga, Goetha, Shakespeara aj. Vyrůstal na slovensko-maďarském pomezí, kde se naučil národnostní snášenlivosti, kterou v něm posilovalo i jeho osvěcenské smýšlení. Ve svém listě pravoslavnému srbskému biskupovi Lukianu Mušickému z 5. února 1812 napsal: „Nedomnívej se, že na Vaše snahy hledím nepřejícím a žárlivým zrakem, nýbrž buď přesvědčen, že si ze srdce přeji, aby nebe Vaši záslužnou činnost korunovalo. Vlastenectví mé kosmopolitismu se neprotiví, a že si přeji rozkvět maďarské řeči, čemuž – pokud mohu – napomáhám, neprosím proto od nebes, aby s újmou jiných řečí rozkvétala“.

Čelnou osobností uherských jakobínů byl také Kazinczyho mladistvý druh básník János Batsányi (1763–1845), který byl pro nedostatek důkazů v procesu s uherskými jakobíny odsouzen pouze k ročnímu vězení, jež si odpykal do 23. dubna 1796 na Kufsteine. V době napoleonských válek se postavil na stranu Napoleonovu a v roce 1809 koncipoval jeho výzvu k uherským stavům, aby se postavily na jeho stranu. V roce 1815 byl zatčen a uvězněn na Špilberku, odkud byl o rok později poslán do Lince, kde strávil v internaci zbytek svého života. Batsányi první v Uhrách uvítal Velkou francouzskou revoluci v roce 1789 básní Na změny ve Francii (A franciaország váltózasokra), kterou uvádím na závěr této své úvodní studie ve vlastním překladu a v přebásnění Libora Štukavce.

Země a národy, co vás lživě klamou,
oprátku rabství jen máte na vybranou,
z beder svých shrbených jařmo stokrát kleté
po celá staletí setřást nemůžete –
vy, jejichž krev sama přirozenost žádá,
svěcení vrahové, vy jste pěkná vláda,
táhněte, jděte už, víte, co vám hrozí,
pohleďte na Paříž, ta vás čeká brzy!

Richard Pražák